

tu olursa dibinden ne çıkar" diye düşünür ve bu düşünceden hareketle kendi haline bırakılan insanın isyana düşeceğini, ancak Hakk'ın inâyetiyle muhabbete mazhar olacağını söyler.

Havf ve recâ kavramları üzerinde de duran Husrî, Allah korkusunun ve Allah'tan ümitli olmanın kaderi değiştirmeyeceğine inanır ve, "O'ndan korkmam O'nun benim hakkımdaki kanaatini değiştirmez, O'ndan ümitli olmam da beni amacıma erdirmez" der (Sülemî, s. 490). Ona göre havf ve recânın sırrına sadece velîler vâkîf olur; diğer insanlar ise havf ve recâ esasına göre hareket etmelidir. Husrî'yi aynı yılda vefat eden İbn Haffî ile karşılaştıran Herevî İbn Haffî'nin zâhir, Husrî'nin bâtın yönünün ağır bastığını söyler (Tabakât, s. 529). Herevî, Husrî'nin çağdaşı İbn Sem'un tarafından tenkit edilmesini, "İbn Sem'un söz, Husrî dert sahibi idi" diyerek meşrep farklılığına bağlamıştır. Husrî'nin tasavvufun temel konularına dair sözleri sûfî tabakat kitaplarında önemle nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 48, 198, 289, 343; Sülemî, *Tabakât*, s. 489-493; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 193; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 43, 45, 201-202, 208, 321; Herevî, *Tabakât*, s. 529-532; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 288; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 298; İbnü'l-Mülâkkin, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 213-214; Câmî, *Nefehât*, s. 231-233; Şârânî, *et-Tabakât*, I, 123; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 39-40.

EDİB NÂVİF ZİYÂB

HUSRÎ, Ebû İshak

(أبو إسحاق الحصري)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Âlî
b. (İbrâhîm b.) Temîm el-Ensârî
el-Fihri el-Husrî
(ö. 413/1022)

Zehrû'l-âdâb adlı eseriyle tanınan
edip ve şair.

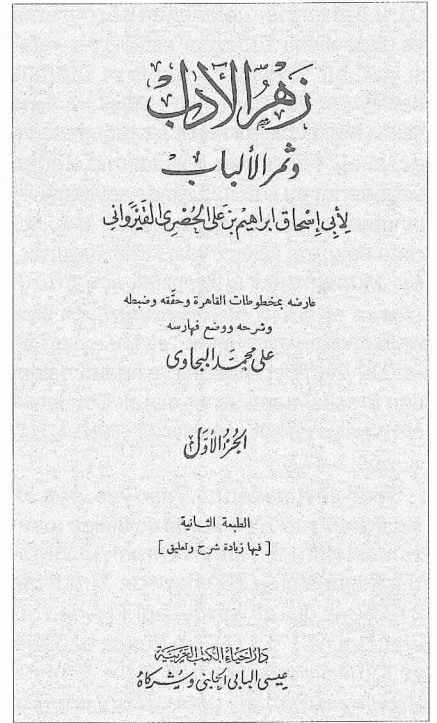
Kayrevan'da doğdu. Husrî nisbesiyle anılması, kendisinin veya ailesinin hasır işiyle uğraşması yahut Kayrevan civarındaki Husr köyünden olmasıyla ilgilidir. Kırtasyecilik ve kitap istinsahı ile geçimini sağlayan Husrî, zengin kütüphanesi sayesinde kendi kendini yetiştirerek Arap dili ve edebiyatı ile ahbâr hakkında geniş bir kültüre sahip oldu. Birçok kimse onun kitaplığından ve ilminden faydalanmak için etrafında toplanmıştı. Çoğu Kayrevanlı olan öğrencileri arasında İbn Reşîk el-Kayrevânî ile İbn Şeref el-Kayrevânî gibi seçkin kimseler de vardı. Öğrencileri-

nin yetişmesinde büyük rol oynayarak genç yaşta "üstât" diye anılan Husrî, talebelerine eski edebiyatla şiir ve ahbârın yanında müvellâ, muhteser ve hatta çağdaş edip ve şairlere ait eserleri de okutuyordu. Bu çalışmaları ile yeni edebiyat akımının da ilk temsilcisi sayılmıştır. Husrî, özellikle Bedüzzaman el-Hemedânî'nin *Maķāmât* ile *Resâ'il*'inden bol miktarda nakiller yapmış ve bunları okutarak öğrencilerine sanatlı nesri sevdirmiş, Afrika'ya "maķāmât" türünü ilk defa o getirmiştir. Nitekim Afrika'da bu alanda ilk eser olan *Mesâ'ilü'l-intikâd* öğrencisi İbn Şeref tarafından kaleme alınmıştır.

Şiirlerinde genellikle incelik, lirizm ve tabiiilik hâkim olmakla birlikte Ebû Temmâm'ın etkisinde kalarak başta tıbâk, cinas ve istiare olmak üzere edebî sanatların çokça yer aldığı şiirler de yazmıştır (İbn Reşîk el-Kayrevânî, s. 45-49). Bununla birlikte onun şöhreti başta *Zehrû'l-âdâb*'i olmak üzere mensur eserlerine dayanır.

Kazzâz ve Nehşelî gibi ediplerle ilim, kültür, edebiyat ve sanatta Kayrevan'ın altın çağı sayılan Muiz b. Bâdis dönemini (1015-1062) hazırlayanlardan biri olan Husrî, Kayrevan yakınlarındaki Mansûre (Mansûriye) şehrinde 413 (1022) yılında otuz beş kırk yaşlarında vefat etti (a.g.e., s. 45-46; İbn Hallikân, I, 55; Şâzelî Bû Yahyâ, *Havliyyâtü'l-Câmi'ati'l-Tûnisîyye*, sy. I, s. 9-19). Husrî'nin 453 (1061) yılında öldüğünü söyleyenler de vardır (meselâ bk. İbn Bessâm eş-Şenterînî, II/4, s. 585; Yâkût, II, 95).

Eserleri. 1. *Zehrû'l-âdâb** ve *geme-rû'l-elbâb*. Husrî'yi şöhrete kavuşturan en önemli eseridir. İnce bir ruh ve edebî bir zevkle seçilmiş en güzel nesir ve nazım örneklerinden oluşan ve Arap edebiyatının temel eserlerinden kabul edilen *Zehrû'l-âdâb* Ali Muhammed el-Bicâvî tarafından neşredilmiştir (I-II, Kahire 1372/1953, 1389/1969). 2. *Cem'u'l-cevâhir fi'l-mûlaḥ ve'n-nevâdir*. Bu kitap da *Zehrû'l-âdâb* gibi sanat değeri yüksek mensur ve manzum eserlerden seçmeler mahiyetindedir. Ancak *Zehrû'l-âdâb*'in çok değişik konularına karşılık *Cem'u'l-cevâhir* daha yeknesak bir içeriğe sahiptir. Bu eser de edebî fıkra, hikmet, vecize, latife, güldürücü, eğlendirici ve ibretli hikâye, güzel ve nükteli sözlerden oluşmaktadır. Ancak Husrî, *Zehrû'l-âdâb* gibi ciddi eserine uygun düşmeyen güldürücü ve eğlendirici fıkra ve hikâyeleri onun bir zeyli mahiyetindeki bu kitabında toplamıştır. Bununla birlikte eserde ahlâka

Ebû İshak el-Husrî'nin *Zehrû'l-âdâb* adlı eserinin 1. cildinin kapağı (Kahire 1389)

ve genel âdâba aykırı parçaları yer verilmemiştir. İlk defa Muhammed Emîn el-Hancî tarafından *Zeylû Zehrî'l-âdâb ev Cem'u'l-cevâhir fi'l-mûlaḥ ve'n-nevâdir* adıyla yayımlanan eser (Kahire 1353/1934) daha sonra Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire 1372/1953; Beyrut 1407/1987), Zekî Mübârek (Beyrut 1972) ve Ruhâb Hıdır Akkâvî (Beyrut 1413/1993) tarafından neşredilmiştir. 3. *Nûrû'l-tarîf ve nevrû'z-zarf*. *Kitâbü'n-Nûreyn* adıyla da anılır (Yâkût, II, 97). *Zehrû'l-âdâb*'ın bir nevi ihtisarı mahiyetinde olmakla birlikte onun tekrarı değildir. En belirgin özelliği, öğretici ve eğitici vasfı göz önünde bulundurularak kısa tutulmuş olmasıdır. Eserin yazma nüshaları Escorial (nr. 392) ve Gotha (nr. 2129) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 4. *el-Maşûn fi sirri'l-heva'l-meknûn*. Bazı kaynaklarda *el-Maşûn mine'd-devâvîn* (İbn Bessâm eş-Şenterînî, II/4, s. 584), *el-Maşûn ve'd-dürri'l-meknûn* (Yâkût, II, 97) ve *el-Maşûn fi'l-hevâ* (Zehbî, XVIII, 139) adlarıyla da geçer. Ana teması aşk olan eser, sanat değeri taşıyan manzum ve mensur parçalardan seçmeleri ihtiva eder. Fakat önceki eserlerin aksine burada konular başlıklarla birbirin-

den ayrılmıştır. Öteki eserler birer edebiyat antolojisi niteliğinde iken bu eserde konuların anlatımı bizzat yazar tarafından yapılmakta ve edebî malzeme konuların işlenmesinde örnek olarak kullanılmaktadır. Eserde aşk, aşkın tezahürleri, iffet, kıskançlık, hicran, vuslat gibi konular eleştireci bir yaklaşımla ele alınmış olup alıntılarla ilgili açıklamalar son derece başarılıdır. Görüşlerine yer verilen âlim ve düşünürler arasında sık sık Yunan filozoflarının adı da geçmektedir. Ayrıca eserde birçok konuda diyalog üslûbuna yer verilmesi Yunan tesirini düşündürmektedir. Kurtubalı İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Ṭavḥu'l-ḥamâme* adlı eserinde Husrî'nin tesiri görülmektedir. Hasan Zikrî Hasan bu iki eseri edebî açıdan karşılaştıran bir çalışma kaleme almıştır (*Ḥadîşü'l-hub beyne'l-Huṣrî ve İbn Hazm*, Kahire 1988). *el-Maṣûn*, Muhammed Ârif Mahmûd Hüseyin (Kahire 1407/1986) ve Nebevî Abdülvâhid Şa'lân (Kahire 1409/1989) tarafından yayımlanmıştır. 5. *Resâ'ilü'l-Kayrevânî ve dîvânühü*. Husrî'nin edebî mektuplarıyla şiirlerini ihtiva eden eseri Muhammed el-Merzûkî ile Cîlânî b. Hâc Yahyâ neşretmiştir (Tunus 1963). Husrî'nin, ince tasvir ve gazel parçalarının yoğunlukta olduğu şiirlerinin bir kısmını Hasan Hüsnî Abdülvehhâb derlemiş ve *Mücmelü târîhi'l-edebî'l-Tûnisî* adlı eserinin içinde yayımlamıştır. 6. *Ṭayyibâtü'l-Eġânî ve muṭribâtü'l-kıyânî*. Husrî, adından Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eġânî*'sinden yapılmış seçmeleri ihtiva ettiği anlaşılan bu eserin *Cem'u'l-cevâhîr*'inde söz etmekte ve ondan nakiller yapmaktadır (Abduh Abdülazîz Kilkile, s. 80). Süyûtî, Husrî'nin Sa'leb'in *Kitâbü'l-Faṣîḥ*'ine yazdığı bir şerhten bahsetmektedir (*el-Müzhir*, I, 201).

Öğrencisi İbn Reşîk'in kaydettiğine göre Husrî Kayrevan şairlerine dair kronolojik bir eser yazma düşüncesinde iken o zaman kendisi bu şairlerin yaşça en küçüğü olması sebebiyle eserin sonunda yer almasını hoş karşılamayarak hocasını sert bir dille eleştirmiş, bunun üzerine hocası bu düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmıştır (*el-Ünmûzec*, s. 49). Daha sonra İbn Reşîk, *Ünmûzecü'z-zamân fi şu'arâ'i'l-Kayrevân* adlı eseriyle hocasının bu düşüncesini gerçekleştirmiştir. İbn Reşîk'in hocasını kışkırdığı için bu yola başvurduğunu ileri sürenler varsa da bu uzak bir ihtimaldir. Zira İbn Reşîk, o sıra-

da yaşı ve ilmi seviyesi bakımından böyle bir rekabete girecek durumda değildi.

C. Brockelmann tarafından Ebû İshak el-Husrî'ye nisbet edilen (*GAL*, I, 315; *Suppl.*, I, 472) *el-Mu'aşşerât ve Kaşîdetü'l-Kayrevân* Ali b. Abdülġanî el-Husrî'ye aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshak el-Husrî, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-II, Kahire 1389/1969; a.e. (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî) Beyrut 1407/1987, neşredenin mukaddimesi, s. cîm, dâl; a.e. (nşr. Ruhâb Hidir Akkâvî), Beyrut 1413/1993, neşredenin mukaddimesi, s. 5-10; a.mlf., *el-Maṣûn fi sirri'l-heva'l-meknûn* (nşr. Nebevî Abdülvâhid Şa'lân), Kahire 1409/1989, neşredenin mukaddimesi, s. 5-26; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *Ünmûzecü'z-zamân fi şu'arâ'i'l-Kayrevân* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Tunus 1406/1986, s. 45-49; İbn Bessâm eş-Şenterînî, *eğ-Zaḥîre*, II/4, s. 584-597; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 380; Dabbî, *Buġyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 272; Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîşî, *Şerhu Maḳâmâtî'l-Ḥarîrî*, Kahire 1399/1979, IV, 190; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, II, 94-97; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 54-55; İbn Manzûr, *Nişârü'l-ezhâr* (nşr. Ahmed Abdülfettâh Temmâm), Beyrut 1409/1988, s. 121; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 584-587; XVIII, 139; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 61-62; Süyûtî, *el-Müzhir*, I, 201; *Keşfü'z-zunûn*, I, 785, 957; II, 1712, 1983; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 263-264; Ebû Tâhir et-Tüçibî, *Kitâbü'l-Muḥtar min şî'ri Beşşâr*, Kahire 1934, s. 89, 129, 147, 157, 179; Brockelmann, *GAL*, I, 314-315; *Suppl.*, I, 472-473; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *el-Müntehabü'l-medresî fi'l-edebî'l-Tûnisî*, Kahire 1944, s. 60-62; Hediyyetü'l-'Ârifin, I, 8; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, I, 44; Muhammed el-Merzûkî – Cîlânî b. Hâc Yahyâ, *Ebû'l-Ḥasan el-Huṣrî*, Tunus 1963, s. 21-22; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Maġribî'l-'Arabî*, Rabat 1399/1979, I, 47-49; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 136; Muhammed b. Sa'd eş-Şüvey'ir, *el-Huṣrî ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb*, Tunus 1401/1981, tür.yer.; a.mlf., "Ebû İshâk el-Huṣrî el-Kayrevânî fi kitâbihî Zehrû'l-âdâb", *ed-Dâre*, IV/1, Riyad 1978, s. 302-307; a.mlf., "el-Huṣrî ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb", a.e., XI/3 (1985), s. 151-164; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 375-377; Abduh Abdülazîz Kilkile, *el-Belâtu'l-edebî li'l-Mu'iz b. Bâdis*, Riyad 1983, s. 75-80; Abdullah Şerîf, *Târîhu's-şekâfe ve'l-edeb fi'l-meşrûk ve'l-maġrib*, Cezayir 1983, s. 279-293; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 50-51; J. J. Witkam, *Manuscripts of the Middle East*, Leiden 1986, I, 115-117; Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifin*, s. 369-370; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, s. 203-204; Muhammed en-Neyfer – Ali en-Neyfer, *Üvnânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi'l-Tûnisîyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, I, 151-154; Şazeli Bû Yahyâ, "Ḥavle târîhi vefâtı İbrâhîm el-Huṣrî", *Ḥavliyyâtü'l-Câmi'ati'l-Tûnisîyye*, sy. 1, Tunus 1964, s. 9-19; a.mlf., "al-Huṣrî", *El²* (Fr.), III, 660-661; Muhammed Selâme Yûsuf, "Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî el-Huṣrî ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb", *'Âlemü'l-fikr*, XII/1, Küveyt 1981, s. 235-262.

İSMAİL DURMUŞ

HUSÔF

(الخصوف)

Ay veya güneş tutulması anlamında bir terim
(bk. KÜSÔF).

HUSUMET

(الخصومة)

Yargılama hukukunda şahısların davaya taraf olma sıfat ve ehliyetini ifade eden bir terim.

Sözlükte "çekişme, cedel, delil ile karşı tarafa galip gelme" mânasına gelen *hasm* masdarından isim olan *husûmet* bir hukuk terimi olarak açılan bir davada davacı ile davalının mahkeme huzurundaki hukukî konum ve sıfatını, davaya taraf olma ehliyetini ifade eder.

Kur'an'da husumet kelimesi geçmemekle birlikte *hasm* kökünün çeşitli türevleri (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hşm" md.) kelimenin sözlük ve örfteki anlamı çerçevesinde, "iki veya daha fazla taraf arasında herhangi bir dinî veya dünyevî konuda cereyan eden, genelde bilgisizliğe, inat ve ön kabule dayalı tartışma ve cedelleşme, inkârcıların düşmanlık derecesine varan tavırları ve körü körüne tarafgirlikleri", bazı âyetlerde de "hukukî bir ihtilâfın giderilmesi için yargı mercii önünde taraf olma ve çekişme" (Sâd 38/21-24) anlamlarında kullanılır. Hadislerde de husumet kelimesinin ve ayrıca *hasm* kökünün çeşitli türevlerinin sıkça geçtiği ve Kur'an'da olduğu gibi çekişme ana fikri etrafında yoğunlaşan zengin bir anlama sahip olduğu görülür (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "hşm" md.). Hz. Peygamber, aynı zamanda ahashabın hukukî çekişmelerini çözüme bağlayan bir yargı mercii olduğundan sahâbe arasında cereyan eden hukukî ihtilâfların Resûl-i Ekrem'e götürüldüğü, bu tür çekişmelerin hadislerde genellikle husumet ve bu kökün türevleriyle ifade edildiği bilinmektedir (*el-Muvaṭṭa'*, "Akzîye", 2, "Büyû", 4; Buhârî, "Huṣûmât", 6, "Büyû", 100, "Ferâiz", 28; Müslim, "Talâk", 42; Ebû Dâvûd, "Akzîye", 31, "Talâk", 32). Nitekim hemen hemen bütün hadis mecmualarının kaydettiği bir hadiste Resûlullah, hukukî çekişme içinde olan kimselerin zaman zaman kendisine başvurduğunu, kendisinin de sunulan delillerin zâhîrine